Teodor Bulenda, Joanna Klimczak, Dagmara Woźniakowska-Fajst

Młodzi zabójcy skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności – sylwetka, czyn, polityka karania

Young murderers sentenced to life imprisonment – social portrait, their crime, and penal policy

Przedmiotem tekstu jest przedstawienie wyników badań dotyczących młodych sprawców zabójstw, którzy za swoje przestępne czyny zostali skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Wyniki te są częścią szerszych i pogłębionych badań nad 299 zabójcami skazanymi na tego rodzaju karę, które były prowadzone w Katedrze Kryminologii i Polityki Kryminalnej Uniwersytetu Warszawskiego w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki. W niniejszym tekście pokazano kim byli ludzie, którzy w młodym wieku zabijali, często w sposób okrutny i bestialski, motywy i sposób pozbawiania życia młodszych od siebie, rówieśników i starszych, a także kary i środki karne jakie im wymierzono. Prezentowany materiał ma ukazać do czego jest zdolny człowiek w młodym wieku, dla którego życie drugiego człowieka jest bezwartościowe, i jakie prawne konsekwencje ponosi za zabójstwo, w tym dożywotnią eliminację ze społeczności ludzi wolnych.

Słowa klucze: młodociani, zabójstwo, ofiara, dożywotnie pozbawienie wolności.

The paper presents the outcomes of research on young killers, who were sentenced for their criminal acts for the life imprisonment. The results are a part of wider studies on 299 murderers sentenced for such punishment, conducted in the Department of Criminology and Criminal Policy at the University of Warsaw and have been undertaken thanks to a grant from the National Science Centre. In the article authors

present: a social portrait of young killers, their motives and the way of depriving life their victims.

Key words: juvenile, homicide, victim, life penalty.

Młodociani sprawcy zabójstw stanowią odrębną, zbadaną w ramach projektu grupę[1]. Badaniami objęto 50 skazanych, którzy dopuścili się zabójstwa przed ukończeniem 21 roku życia, za które zostali skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Metodą stosowaną w badaniach była analiza akt sądowych.

W niniejszym artykule przedstawimy kilka wątków z badań: charakterystykę sprawców, *modus operandi* ich działania, wymierzone im kary, a także racje, którymi kierował się sąd, stosując wobec nich najsurowszą karę kryminalną.

W polskim prawie karnym karę dożywotniego pozbawienia wolności można wymierzyć sprawcy, który w chwili popełnienia przestępstwa ukończył 18 lat. Warto powiedzieć, że w polskim prawie odpowiedzialność karną ponosi się nie od 18, ale od 17 roku życia. Ponadto w wyjątkowych sytuacjach już po ukończeniu 15 roku życia można odpowiadać karnie jak osoba dorosła.

Jako kryterium doboru spraw do badań uznano popełnienie przez sprawcę czynu przed ukończeniem przez niego 21 roku życia.

Nie wszyscy jednak sprawcy formalnie odpowiadali jako młodociani. Niektórzy popełnili przestępstwo i byli karani w czasie obowiązywania kodeksu karnego z 1969 r., niektórzy popełnili przestępstwo w czasie obowiązywania tego kodeksu, ale odpowiadali i byli karani w oparciu o przepisy kodeksu karnego z 1997 r. Pozostali popełnili przestępstwo i odpowiadali na podstawie kodeksu karnego z 1997 r. Oba reżymy prawne dla statusu młodocianego określały różne granice wieku. Według kodeksu karnego z 1969 r. młodocianym był sprawca, który w chwili orzekania nie ukończył 21 lat, zaś w świetle obowiązującego kodeksu karnego z 1997 r. młodocianym jest sprawca, który w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończył 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji nie ukończył 24 lat.

---

[1] Badania naukowe „Dożywotnie pozbawienie wolności. Zabójca, jego zbrodnia i kara” prowadzone w Katedrze Kryminologii i Polityki Kryminalnej Uniwersytetu Warszawskiego, grant Narodowego Centrum Nauki, nr OPUS 22288.

Ze statusem młodocianego wiążą się ustawowo określone skutki prawne. Wobec młodocianego można zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a wymierzając mu karę należy kierować się tym, aby go wychować. Skazany młodociany odbywa karę w zakładzie karnym dla młodocianych obligatoryjnie w systemie programowanego oddziaływania.

Respektując przepisy obu ustaw warunek bycia młodocianym spełniło 43 (86%) badanych.

Spośród 50 badanych 13 (26%) odpowiadało w postępowaniu karnym skutkującym karę dożywotniego pozbawienia wolności wyłącznie za zabójstwa, zaś 37 (74%) odpowiadało za zabójstwa i jednocześnie za inne czyny (129 innych czynów). 39 (78%) badanych dopuściło się zabójstw w jednym dniu. Pozostali w więcej niż jednym. Ci drudzy zabijali w odstępach kilkudniowych, kilkumiesięcznych, a nawet kilkuletnich (maks. 2 lata 7 miesięcy).

Sylwetka sprawcy

W kryminologii tradycyjnie wskazuje się pewne okoliczności uznawane za czynniki ryzyka do zachowania dewiacyjnego. Podkreśla się występowanie tych zachowań w bardzo młodym wieku – pochodzenie z dysfunkcyjnej rodziny i głęboką, sięgającą właściwie całego życia inadaptację społeczną[2]. Dodatkowo pedagodzy wskazują też okoliczności, takie jak wielodzietność czy wychowywanie w niepełnej rodzinie. Spostrzeżenie to wydaje się jednak nieuzasadnione, zwłaszcza w polskich warunkach, gdzie w wielu środowiskach kładzie się nacisk na istotność zachowania małżeństwa za wszelką cenę, a warunki ekonomiczne nie zawsze pozwalają małżonkom na rozstanie. Większość młodocianych sprawców skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności wychowywało się w rodzinach pełnych (niemal 60%). Ponadto 10% badanych żyło w rodzinach zrekonstruowanych, a badania nad nieletnimi pokazują, że one potrafią stanowić jeszcze trudniejsze środowisko wychowawcze niż pełne rodziny biologiczne.

[2] S. Batawia, *Młodociani i młodzi recydywiści w świetle badań kryminologicznych. Część pierwsza*, „Archiwum Kryminologii" 1965, t. III, s. 13.

Niemal wszyscy sprawcy wychowywali się w domu rodzinnym. Tylko jeden był wychowywany przez dziadków i jeden wychowywał się w rodzinie zastępczej.

Potwierdzenie znajduje natomiast teza o wielodzietności jako czynniku ryzyka zachowań dewiacyjnych. W Polsce za rodzinę wielodzietną uważa się rodzinę, w której wychowuje się troje lub więcej dzieci. W takiej rodzinie wychowywało się 32 na 50 sprawców (63%). Tylko 3 było jedynakami, a 15 miało jedno rodzeństwo.

Jeżeli przyjrzymy się czynnikom, które powodują lub wzmagają dysfunkcję rodziny, to u skazanych młodocianych występują oczywiście różnego rodzaju obciążenia rodzinne. Żadne z nich nie dotyczyło większości sprawców, ale stopień występowania problemów był w wielu przypadkach częstszy niż w całym społeczeństwie. Trzeba też pamiętać, że w przypadku wielu sprawców problemy występowały kumulatywnie. Najczęstsze problemy to:

- ubóstwo – (18) 40%,
- problem alkoholowy w rodzinie – (22) 43%,
- przemoc w rodzinie – (16) 32%,
- karalność (głównie ojców) – (13) 25%.

Inne problemy, wpływające na funkcjonowanie rodziny to:

- ciężka choroba, niepełnosprawność rodzica – (7) 14%,
- problem z narkotykami w rodzinie – (4) 8%,
- samobójstwo rodzica – (3) 6%,
- choroba psychiczna rodzica – (2) 4%.

Badani przez nas sprawcy byli bardzo młodzi w chwili czynu. Większość z nich (44 osoby) nie założyła własnych rodzin. 6 sprawców pozostawało jednak w nieformalnych związkach i 6 miało dziecko (w tym jedna osoba miała dwoje dzieci).

Wykształcenie i praca sprawców

Wynikające z nieprawidłowości rodzinnych funkcjonowanie sprawców przejawiało się m.in. w dużych problemach edukacyjnych i miało wpływ na niepodejmowanie zajęć odpowiednich do oczekiwanego w ich wieku rozwoju społecznego.

Z badań aktowych wiemy, że co trzeci badany powtarzał klasę – 33% (16), a 65% (33) sprawców miało trudności w nauce. Biorąc pod uwagę

osiągnięcia edukacyjne, można powiedzieć, że większość sprawców 53% (27) miała jedynie wykształcenie podstawowe (czyli skończone 8 klas przed rokiem 2000 lub 6 klas po roku 2000). Do tego dochodzi grupa 8 sprawców (16%), którzy ukończyli 3-letnie gimnazjum. Łącznie aż 35 sprawców (70%) skończyło jedynie 8 lub 9 klas. 9 sprawców ukończyło szkołę zawodową, a 3 miało wykształcenie średnie.

W związku z niskim wykształceniem większość sprawców nie miała żadnego wyuczonego zawodu. Zawód miało jedynie 17 sprawców (m.in. ślusarz, tokarz, dekarz, piekarz, hydraulik). W jednym przypadku zawód wyuczony miał bezpośredni związek z *modus operandi* zastosowanym przez sprawcę. W przypadku Jana Ł. o skazaniu na karę dożywotnego pozbawienia wolności zaważyła niezwykła precyzja i determinacja w zadaniu śmierci. Jan Ł. był bowiem z zawodu rzeźnikiem-masarzem i swoją ofiarę bezwzględnie i profesjonalnie zaszlachtował. Na pytanie psychologa o wyjaśnienie przyczyn takiego zachowania powiedział m.in.: „Brat powiedział, że trzeba się jej pozbyć, to ja wziąłem nóż, wysiadłem z samochodu i poderżnąłem jej gardło. (…) Ciąłem dwa razy dla pewności…, tak podcinać nauczyłem się na uboju”[3]. Sąd wydając wyrok powiedział wprost, że popełnienie zabójstwa nie stanowiło dla sprawcy i jego brata żadnego problemu, „nie było przedmiotem głębszej refleksji”. „Żadnego współczucia, żadnych zahamowań”.

Na 45 sprawców, o których mamy dane na ten temat, niemal połowa (24 sprawców, tj. 47%) nigdy nie podjęła żadnej (nawet dorywczej czy sezonowej) pracy.

Uprzednia karalność sprawców

Szczególną cechą badanych sprawców było to, że mimo młodego wieku dokonywali przestępstw przed czynem, za który zostali skazani na karę dożywotniego więzienia. Aż 32 z nich (64%) miało już wcześniej kontakt z wymiarem sprawiedliwości. Wśród nich 21 (66%) poniosło odpowiedzialność prawną jako nieletni.

Najczęściej sprawcy byli uprzednio karani za przestępstwa, takie jak: kradzież (12), kradzież z włamaniem (13), rozboje (4), bójka i pobicie (5), uszczerbek na zdrowiu (6), zniszczenie mienia ruchomego (5), a rzadziej

[3] Opinia biegłego z zakresu psychologii z 12.04.2002 r., Piotrków Trybunalski (sygn. akt Ds 6/02).

także za podrabianie dokumentu, kradzież rozbójniczą, zabranie pojazdu w celu krótkotrwałego użycia, prowadzenie pojazdu mechanicznego pod wpływem alkoholu. Pojedyncze przypadki skazań dotyczyły m.in. podania się za funkcjonariusza, podjęcia służby w obcym wojsku, uchylania się od pełnienia służby zastępczej, przywłaszczenia rzeczy, zgwałcenia.

Tabela 1. Uprzednia karalność[4]

	Sprawca zabójstwa	**Uprzednia karalność**
1.	**Jacek B.**	**uprzednio niekarany**
2.	**Dariusz B.**	**uprzednio karany – 5x**: SdN w 1988 r. i w 1991 r. dwie sprawy z art. 203 oraz art. 208 orzeczony dozór rodziców; SR Kędzierzyn IIK 818/96 (13.05.1997) z art. 212 w zw. z 10 § 3 w zw. z 54 (nagrobki na cmentarzu) na 6 m. k.o.w.→zastępcza k.p.w.; SR Opole II.K 321/98 (15.04.1998 r.) z art. 210 areszt
3.	**Zbigniew B.**	**uprzednio karany – 6x**: SdN Elbląg za kradzież, orzeczony dozór kuratora; SR Elbląg IIK 1286/91 (3.03.1992 r.) z art. 208; SR Elbląg IIK 1323/91 (3.03.1992r.) z art. 208 na 18 m. + kara zastępcza za grzywnę – 1 m.; SR Elbląg IIK 1414/91 (30.12.1991 r.) z art. 208w zw. z 58; SR Elbląg IIK 33/92 (03.03.1992 r.) z art. 208; SR Elbląg K 1286/92 z art. 208 w zw. z art. 11 na 18 m.
4.	**Marcin Ch.**	**uprzednio niekarany**
5.	**Bartosz C.**	**uprzednio karany – 1x**; SR Łódź Śródm. VI.K.346/08 (27.11.2008 r.) z art. 280 na 24 m.
6.	**Marcin D.**	**uprzednio karany – 6x**; SdN Jarosław III R Npw 187/96 z art. 158, 278 i 279; SdN Jarosław III R Npw – 53/97; SdN Jarosław III R Npw - 103/97; SdN Jarosław III R Npw - 162/97; SdN Jarosław III R Npw 121/97 orzeczony dozór kuratora; SdN Jarosław III R Now 3/97; SR Jarosław IIK 274/00 (19.06.2000 r.) z art. 270.
7.	**Michał D.**	**uprzednio karany – 1x** SR Nowy Sącz IIK59/97 z art. 265, 267 na 2g.
8.	**Arkadiusz F.**	**uprzednio karany – 5x**; SR Złotów z art. 141 kw.; SR Złotów art. 124 § 1 kw.; SR Złotów IIK51/04 z art. 157 § 2 na 10 m. k.o.w.; SR Złotów II.W.115/05 (26.04.2005 r.) z art. 122 k.p.w. na 7 dni za grzywnę; SR Złotów IIK525/04 z art. 178a na 8 m. k.o.w.

[4] Używane w tabeli skróty: SdN – Sąd dla nieletnich, SR – sąd rejonowy, k.o.w. – kara ograniczenia wolności; k.p.w. – kara pozbawienia wolności, ZP – zakład poprawczy, war. zaw. – warunkowo zawieszona (kara), m. – miesiąc.

	Sprawca zabójstwa	Uprzednia karalność
9.	Adrian G.	**uprzednio niekarany**
10.	Robert G.	**uprzednio karany – 1x**: SdN za kradzież
11.	Adrian I.	**uprzednio niekarany**
12.	Rafał J.	**uprzednio karany – 2x** SR Zgorzelec IIK80/02 (29.07.2002 r.) z art. 278 na 6 m. k.o.w., zob. do wykonania nieodpłatnej pracy na cele społeczne w MZGM Zgorzelec w wym. 20 godz. w stosunku m., kara ta zam. na karę grzywny; SR Zielona Góra VIIK1914/03 z art. 178a na 6 m. kpw. war. zaw na 3 lata + dozór kuratora sądowego + 100 zł świadczenie pieniężne na cel społeczny
13.	Przemysław J.	**uprzednio karany – 7x**; SdN Katowice na Zakład Wychowawczy oraz ZP; Katowice IV.KO1.950/01 (13.08.2001 r.) z art. 279, 281, 288; SR Będzin IIK1589/99 (05.04.2000) z art. 280 na 24 m.; Katowice IV.K.707/05 (27.04.2006 r.) – **łączny** – (IIK 1329/00, IIK 567/02, IIIK 956/02, IVK 662/04) z art. 280+64, 158, 288 na 62 m.
14.	Krzysztof K.	**uprzednio niekarany**
15.	Tomasz K.	**uprzednio niekarany**
16.	Rafał K.	**uprzednio karany – 3x**; SR Łęczyca – przeciwko mieniu; SR Łęczyca VK 434/05 (24.03.2006 r.) z art. 279 § 1, 278 § 1 na 13 m. war. zaw. na 3 lata; SR Łęczyca II K 279/06 (18.05.2007 r.) z art. 197 na 27 m.
17.	Krzysztof K.	**uprzednio niekarany**
18.	Krzysztof L.	**uprzednio karany – 2x** przez SdN
19.	Konrad Ł.	**uprzednio niekarany**
20.	Jan Ł.	**uprzednio karany – 2x** SdN Radomsko (2001 r.) za kradzieże – na dozór kuratora; SR Radomsko IIK 578/00 (23.01.2001 r.) z art. 278, 279 na 12 m. war. zaw. na 3 lata + 20 dni za grzywnę
21.	Paweł M.	**uprzednio karany – 3x**: SdN gdy miał 9 lat – kurator; SdN gdy miał 15 lat – kurator; SR Piła IIK 532/94 (17.01.1995 r.) z art. 208 kk i 203 na 15 m. → war. zaw. na 4 lata→ na wniosek kuratora – odwieszona 23.10.1995 r.; wpz.→10.10.1996 r.
22.	Kamil M.	**uprzednio karany – 4x**; SdN Nidzica – na dozór matki; SR Nidzica II.1 W.332/05 (09.09.2005 r.) z art. 27.1 u. o rybactwie śródlądowym na 10 d. za grzywnę; SR Nidzica IIK398/04 (23.11.2004 r.) z art. 278 na 12 m.→ war. zaw. na 3 lata

	Sprawca zabójstwa	Uprzednia karalność
23.	**Łukasz M.**	**uprzednio karany – 4x**; SdN Legnica→ umieszczony w MOWach→10.10.2005 r. do 3.04.2008 r.; SR Legnica VIIK1052/07 (10.01.2008 r.) z art. 270 na 30 st.g. po10zł→ zam. na k.p.w.; SR Legnica VIIK14/08 (25.06.2008 r.) z art. 278 na 6 m. war. zaw. na 3 lata ; SR Legnica 644/08 (28.07.2008 r.) z art. 270 na 3 m. k.o.w.
24.	**Jarosław M.**	**uprzednio karany – 1x** SdN Piotrków Tryb. (1996 r.) – umorzone, bo nie miał 13 lat
25.	**Marcin M.**	**uprzednio karany – 1x** SR Świnoujście (03.11.1998 r.) z art. 167 § 1 kk z 1969 r. na 3 m.→ war. zaw. na 3 lata
26.	**Marcin M.**	**uprzednio karany – 2x** SdN w 1994 r. z art. 203 – kradzież pieniędzy; SR Warszawa Praga IVK1080/95 (31.08.1995 r.) z art. 214 na 350 zł grzywny
27.	**Pridoni M.**	**uprzednio niekarany**
28.	**Sebastian N.**	**uprzednio niekarany**
29.	**Daniel N.**	**uprzednio niekarany**
30.	**Mateusz O.**	**uprzednio karany – 1x** SR Piotrków Tryb. (2001 r.) z art. 145 na 500 zł grzywny i zakaz jazdy samochodem
31.	**Monika O.**	**uprzednio niekarana**
32.	**Rafał P.**	**uprzednio karany – 3x** SdN Białystok od 16 r. ż. MOWach; wielokrotnie ZP za kradzież, pobicie, rozbój; SR Białystok IIIK 2648/04 (29.09.2004 r.) na 6 m. k.o.w.→ zam. na k.p.w.; SR Białystok IIIK 4040/04 (15.03.2005 r.) z art. 158 na 18 m. war. zaw. na 4 lata
33.	**Radosław P.**	**uprzednio niekarany**
34.	**Łukasz P.**	**uprzednio karany – 2x** SR Oleśnica IIK293/05 z art. 279 na 24 m. war. zaw. na 4 lata; SR Oleśnica IVIK1132/05 z art. 178a na 70 stawek grzywny po 10 zł
35.	**Przemysław R.**	**uprzednio karany – 4x** SR Poznań IV K 602/96 (9.09.1996 r.) z art. 208, art. 266 na 24 m.; SR Szamotuły K 86/97 (22.09.1997 r.) z art. 203, 204, 205 na 14 m.
36.	**Mariusz R.**	**uprzednio karany – 4x** SdN w Częstochowie za kradzieże i wagary – dozór kuratora; SdN w Częstochowie na ZP; SdN w Częstochowie V Nw 136/99 na ZP→ zwolniony po 2 latach, przed wakacjami 2003 r.
37.	**Krzysztof R.**	**uprzednio karany – 1x**: SdN w Dębicy III RNk 1/06 (15.02.2006 r.) z art. 148 § 2 p.2 w zw. z 157 w zw. z art. 11 § 2 w zw. z art. 31 § 2 w zw. z art. 13 na ZP w Tarnowie – wpz. 19.12.2007 r.→ post. umorzone 30.12.2008 r.; (usiłował, z dorosłym synem ofiary, zabić kobietę)
38.	**Mariusz S.**	**uprzednio niekarany**

	Sprawca zabójstwa	Uprzednia karalność
39.	**Edyta S.**	**uprzednio karana – 3x** SdN była w ZWych.; SR Olsztyn II K 2031/97 (22.12.1998 r.) z art. 279 i art. 276 na 14 m. war. zaw. na 4 lata – odwieszono karę; SR Olsztyn IIK145/97 (26.07.1999 r.) z art. 288 na 12 m.
40.	**Tomasz S.**	**uprzednio niekarany**
41.	**Zbigniew Sz.**	**uprzednio niekarany**
42.	**Daniel Sz.**	**uprzednio niekarany**
43.	**Artur U.**	**uprzednio karany – 1x** SdN Sieradz, dozór kuratora
44.	**Wiesław W.**	**uprzednio karany – 3x** 2 razy przez SdN z art. 158 był 2 m. w Schronisku dla Nieletnich; SR Poznań VIK 1540/90 (20.02.1996 r.) z art. 158 i art. 156 na 12 m., war. zaw. na 4 lata→ karę odwieszono
45.	**Marcin W.**	**uprzednio karany – 5x**; SdN– na ZWych; SR Trzcianka VIK575/06 z art. 158 na 8 m. war. zaw. na 4 lata→ odwieszono 5.02.2008 r.; SR Trzcianka VIK38/06 z art. 157, 227, 280 na 12 m. war. zaw. na 4 lata→ odwieszono 5.02.2008 r.; SR Trzcianka VIK332/07 z art. 288 na 6 m. war. zaw. na 4 lata→ odwieszono 16.06.2008 r.→ w.p.z. 18.06.2009 r.; SR Trzcianka VIK26/08 z art. 62.3 nark na 9 m.; SR Trzcianka VIK60/08 (19.06.2008 r.) – łączny na 14 m.→ w.p.z. 18.06.2009 r.
46.	**Piotr W.**	**uprzednio karany – 2x**; SR Łódź XII Nw. 72/99 (16.08.1999 r.) z art. 214 k.k. z 1969 r. i groźbę karalną wobec rodziców→ na dozór kuratora; SR Łódź Śródm. (2000 r.) z art. 156 na k.p.w. z war. zaw.; SR Łódź Śródm. VK155/00 (29.01.2001 r.) z art. 278 § 1, 281, 288+11 § 3 na 24 m.→ war. zaw. na 5 lat
47.	**Tobiasz W.**	**uprzednio niekarany**
48.	**Paweł Z.**	**uprzednio karany – 1x** SR Warszawa dla m.st. VK 1285/98 (17.01.2000 r.) z art. 46.1, 48.1 nark. na 44 m.
49.	**Przemysław Z.**	**uprzednio karany – 1 x** SdN Łomża z art. 157
50.	**Artur Ż.**	**uprzednio karany – 7x** SdN – ZP; SR Katowice IIIK 562/97 (8.10.1997 r.) z art. 208 na 15 m. war. zaw. na 3 lata – odwieszono; SR Olsztyn IIK 1826/97 z art. 256/69, 208+208 na 20 m. war. zaw. na 5 lat – odwieszono; SR Białogard IIK 642/98 z art. 214 § 2 na 12 m. war. zaw. na 4 lata – odwieszono 3.07.2000 r.; SR Olsztyn IIK 371/99 (26.03.1999 r.) – **łączny** – z art. 242, art. 279 na 12 m.; SR Olsztyn IIK 1113/00 (28.05.2001 r.) – **łączny** – (IIK 1826/97, IIK96/97, IIK642/98, IIK 378/98) na 42 m.

Źródło: opracowanie własne.

Charakterystyka czynu

Generalnie w stosunku do osób młodocianych sąd może osądzić łagodniej niż w przypadku osób dojrzałych. Jak wspomniano wcześniej, większość z badanych przez nas sprawców (86%) odpowiadało przed sądem jako młodociani. Skoro w ich przypadku (ale także w pozostałych przypadkach badanych przez nas zabójców, którzy dokonali zbrodni przed ukończeniem 21 roku życia) sędziowie zdecydowali orzec karę dożywotniego pozbawienia wolności, to dlatego, że byli poruszeni sposobem i okolicznościami czynu, który popełnili.

Motywy

Na potrzeby artykułu przyjęliśmy rodzaje motywów, które w odniesieniu do danego badanego występują pojedynczo lub parami. Spośród danych prezentowanych w tabeli 2 i w tekście niniejszego opracowania bliższego wyjaśnienia nie wymagają motywy racjonalne, tj. takie, w których występuje powód do określonego zachowania sprawcy lub działania, np. motyw zemsty, seksualny. Potrzeba wyjaśnienia zachodzi jednak w odniesieniu do motywu irracjonalnego i motywu błahego. W irracjonalnym motywie brak jest jakiegokolwiek powodu do podjęcia przez sprawcę zachowania lub działania. W braku racjonalnej motywacji sprawca działa bez związku z zaistniałą sytuacją i okolicznościami, bez powodu dopuszcza się czynu zabronionego, np. dokonując zabójstwa nie był w konflikcie z ofiarą, nie był przez nią prowokowany. Błahy powód jest wtedy, gdy w powszechnej ocenie sprawca podejmuje działanie z powodu nieistotnego, mało ważnego, niepozostającego w rozsądnej proporcji do jego podjęcia.

W wielu przypadkach trudno o ustalenie czy poznanie motywu działania sprawcy zabójstwa, zwłaszcza gdy działał sam, bez świadków, a okoliczności czynu nie wskazują jednoznacznie dlaczego tak się zachował. Zdarza się, że sprawca nie wie dlaczego dokonał określonego czynu, ale względnie łatwo ustalić motyw jego działania na podstawie określonego rodzaju przestępstwa jakiego się dopuścił, np. z motywem zysku mamy do czynienia w przypadku kradzieży, kradzieży z włamaniem, natomiast z motywem seksualnym w przypadku zgwałcenia lub molestowania małoletnich.

Niektórzy sprawcy zostali skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności nie tylko za zabójstwo, lecz jednocześnie za inne czyny zabronione. Opis motywów odnieśliśmy wyłącznie do zabójstw.

Z danych zawartych w poniższej tabeli wynika, że w zdecydowanej większości motywem zabójstwa popełnionego przez badanych była chęć zysku, a w mniejszym stopniu uniknięcie odpowiedzialności karnej/pozbycie się świadka, błahy powód, ciekawość/zabawa, w jeszcze mniejszym stopniu (takim samym, niezbyt wysokim odsetku) – brak racjonalnego motywu, motyw seksualny i zemsta. W sytuacji zbiegających się przestępstw sprawca nie działał z jednego motywu.

Przykładem błahego powodu jest przypadek, w którym zabójstwo było „prezentem urodzinowym" na 18 urodziny jednego ze sprawców. Dwóch mężczyzn u progu pełnoletności zabiło sąsiada. Następnie, będąc w stanie nietrzeźwym zabili 16-letniego kolegę z ciekawości, jak w inny sposób można zadać śmierć (pierwsza ofiara została zadźgana nożem, a druga uduszona). Sąd w wyroku powiedział, że „Są to zbrodnie dokonane w zasadzie bez motywu, bez powodu. No bo trudno chyba uznać za motyw usprawiedliwiający działanie oskarżonych to, że chcą dowiedzieć się i poznać, w jaki sposób zabija się człowieka"[5].

Tabela 2. Motywy zabójstwa[6]

Rodzaje motywów	N	**Odsetek**
dla zysku	41	45,0
uniknięcie odpowiedzialności/pozbycie się świadka	15	16,5
błahy powód, np. ciekawość/zabawa	11	12,1
bez racjonalnego motywu	6	6,6
seksualny	6	6,6
zemsta	6	6,6
seksualny + pozbycie się świadka	2	2,2
błahy powód + seksualny	2	2,2
dla zysku + pozbycie się świadka	1	1,1
dla zysku + seksualny	1	1,1
Ogółem	91	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Natomiast jako przykład zabójstwa bez racjonalnego motywu może posłużyć przypadek Daniela Sz., który w drodze na ryby spotkał w parku spacerującą młodą matkę z dzieckiem w wózku. Zapytał kobietę o drogę i przez chwilę z nią rozmawiał. W pewnym momencie sprawca uderzył

[5] Wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi z 4.01.2010 r. (XVIIIK 145/09).
[6] Liczba motywów dokonanych zabójstw przez sprawców w stosunku do wszystkich ofiar (=100%).

ją pięścią w twarz. Wskutek silnego uderzenia kobieta upadła. Jej synek zaczął płakać, a to zdenerwowało sprawcę. Podszedł do dziecka i zaczął je dusić. Po ocknięciu się matki zaczął ją dusić żyłką wędki i bił drewnianym kołkiem. Następnie zawlekł ją do lasu i tam rozebrał. Wrócił do dziecka i udusił je. Zwłoki dziecka i ciężko pobitą, nieprzytomną matkę znaleziono w lesie. Sprawca po czasie nie umiał wyjaśnić, co się stało. Wcześniej dokonał jeszcze dwóch zabójstw: swojej babci – zabierając jej pierścionki oraz ekspedientki – kradnąc z kasy fiskalnej w sklepie pieniądze w kwocie 390 zł.

Powyższy przykład nie jest jedynym przypadkiem sprawcy, który dokonał kilku zabójstw. W badanej grupie młodych sprawców jest także zabójca seryjny, który działał z motywów seksualnych. Mężczyzna ten w latach 1994-1997 zabił cztery kobiety. Pierwszego zabójstwa dokonał mając 18 lat. Był wyjątkowo okrutny, znęcał się nad zaatakowanymi kobietami, dusił je, a następnie gwałcił. Na swoje ofiary wybierał zazwyczaj starsze panie, o których wiedział, że nie dadzą rady stawić mu oporu. Działał z rozmysłem, a po każdym zabójstwie starał się zatrzeć ślady. Pierwszą ofiarę znał i wiedział, że mieszka sama. Kobieta, znając Mariusza S., nie spodziewając się krzywdy od niego, wpuściła go do domu. Sprawca od razu zaatakował – dusił ją rękami i zgwałcił. Zabił kobietę przez uduszenie, a następnie ciało wrzucił do studni. Drugą ofiarę wybrał przypadkiem – w nocy zapukał do domu, w którym paliło się światło, i postanowił, że jeśli zastanie w nim kobietę, to ją zgwałci. Dusił kobietę i zgwałcił, a następnie podpalił jej dom. Ofiara żyła, gdy ją zostawił. Zmarła po kilku dniach na skutek obrażeń. Trzecia ofiara różni się od pozostałych – była najmłodsza (36 lat). Sprawca zaatakował ją w ciągu dnia, a po znęcaniu się i zgwałceniu zadał śmiertelny cios nożem. Ostatnią ofiarę wybrał z premedytacją – wiedział, że jest to starsza, niewidoma kobieta. Włamał się nocą do jej domu, pobił, dusił i zgwałcił. Ofiara zmarła na skutek obrażeń.

Współsprawcy, wspólnicy

Charakterystyczne dla bardzo młodych sprawców jest popełnianie czynów karalnych (wszystkich, nie tylko zabójstw) przy udziale innych osób. Cechę tę podkreśla się w literaturze w odniesieniu zwłaszcza do nieletnich sprawców czynów karalnych, a opisywani przez nas sprawcy są niewiele starsi. W pojedynkę zabójstw dokonywało i popełniało inne czyny zabronione 12 (24%) badanych, zaś 38 (76%) ze wspólnikami. Najmłodszy wspólnik

miał 15 lat i pół roku, a najstarszy 46 lat. W 6 przypadkach współsprawcy byli nieletni, a 2 ukończyło 17 lat, ale nie miało ukończonych 18. Dwóch nieletnich wspólników odpowiadało przed sądem dla nieletnich.

Miejsce popełnienia przestępstwa

Ponieważ, o czym będzie mowa dalej, zabójstwa dokonywane przez młodocianych były często długotrwałe, połączone ze znęcaniem się nad ofiarami, wymagały miejsca zapewniającego pewne odosobnienie. W większości przypadków (33) do zabójstw doszło w domu lub w mieszkaniu (w tym 1 squat), a wiele (23) na terenie otwartym, niezabudowanym, zapewniającym odosobnienie i brak świadków (nad wodą, w lesie lub zagajniku). Inne miejsca, w których młodociani dokonywali zabójstw, to teren otwarty zabudowany (11), np. park, przystanek autobusowy, teren przed domem czy sklepem, firma (6), np. bar czy stacja benzynowa i inne miejsca (7), jak np. samochód, garaż, noclegownia.

Czas

Na podstawie zgromadzonych danych (dot. 51 zabójstw na 83) trudno wskazać, by jakaś pora w ciągu doby miała szczególne znaczenie do dokonania zbrodni. Dane są następujące:
– rano (5:00-9:00) – 2 zabójstwa,
– w ciągu dnia (9:00-19:00) – 16 zabójstw,
– wieczorem (19:00-22:00) – 15 zabójstw,
– w nocy (22:00-5:00) – 18 zabójstw.

Sposób pozbawienia życia

Jak wspomniano wyżej, powodem orzeczenia kary dożywotniego pozbawienia wolności w stosunku do młodocianych sprawców zabójstw było szczególnie makabryczne *modus operandi*. Działania sprawców charakteryzowały się wyjątkowym bestialstwem i okrucieństwem. Analizie liczbowej poddano wszystkie zachowania sprawców, którzy w swoich działaniach wykorzystywali wiele technik zadawania bólu i okaleczania ofiar.

Najczęstszymi zachowaniami sprawców było:

- bicie ofiar gołymi rękami (22) lub za pomocą narzędzia (23), np. drewnianą pałką, kolbą pistoletu, obuchem siekiery, metalowymi narzędziami czy łopatą,
- dźgnięcie (5) lub wielokrotne dźganie (21) ostrym narzędziem,
- duszenie (20),
- kopanie (14),
- w 15 przypadkach sprawca strzelał do ofiary (6 z 9 przypadków, gdy ofiara przeżyła).

Poza wymienionymi wyżej przypadkami:

- w 7 przypadkach sprawcy zgwałcili swoje ofiary,
- w 4 pozbawili je wolności,
- w 7 stosowali wyjątkowo perfidne tortury, takie jak: rażenie prądem, wyłupienie oczu, przypalanie, skakanie po ofierze, włożenie do odbytu drewnianego kołka, wlewanie wody do ust.

Ofiary

Oprócz zabójstw badani przez nas sprawcy skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności dokonywali innych czynów karalnych. Jednak na potrzeby tego artykułu skoncentrowaliśmy się na dokonanych zabójstwach. Wyjątkiem jest 9 ofiar, które przeżyło atak sprawcy. Wobec 7 z nich sąd przyjął kwalifikację – usiłowanie zabójstwa, a wobec 2 – usiłowanie rozboju przy użyciu broni palnej[7] oraz spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 156 § 1 kk). Zdarzył się też jeden przypadek, że ofiara zmarła po kilku dniach od pobicia, jednak sąd nie ustalił związku między zgonem ofiary a pobiciem (sąd zastosował art. 157 § 1 kk)[8]. Łącznie analizie poddano 83 ofiary badanej grupy sprawców skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności.

Spośród wszystkich ofiar 11 nie osiągnęło pełnoletności. Najmłodszą było 13-miesięczne dziecko, a najstarszą 89-letni mężczyzna. Najczęściej ofiarami byli młodzi dorośli (od 18 do 39 roku życia). Większość ofiar

[7] Czyn oskarżonego polegał na usiłowaniu rozboju przy użyciu broni palnej oraz oddaniu strzału do pokrzywdzonego, w wyniku czego spowodował u niego długotrwałą chorobę (art. 13 § 1 kk w zw. z art. 280 § 2 kk w zbiegu z art. 156 § 1 pkt 2 kk w związku z art. 11 § 2 kk). Kwalifikacja ta została wprowadzona przez sąd apelacyjny, zmieniając ustalenie sądu okręgowego – usiłowanie zabójstwa.

[8] W tych przypadkach nie były to jedyne ofiary sprawcy, a orzeczenie kary dożywotniego pozbawienia wolności obejmowało także innych poszkodowanych.

to mężczyźni – 64%. Okazuje się, że nie ma związku między płcią a wiekiem ofiar – poszkodowanymi w każdym wieku były kobiety i mężczyźni.

Tabela 3. Wiek ofiar

Wiek ofiar	N	Odsetek
do 18 r.ż. /przed ukończeniem/	11	13,3
18–24 lata	17	20,5
25–39 lat	23	27,7
40–66 lat	11	13,3
67 +	7	8,4
braki danych	14	16,8
Ogółem	**83**	**100**

Źródło: opracowanie własne.

Okazuje się, że w większości przypadków sprawca znał swoją przyszłą ofiarę (62% badanych zabójstw) – najczęściej ze stosunków towarzyskich czy sąsiedzkich, ale ofiarami byli także przyjaciele lub osoby znane sprawcy z widzenia. Rzadziej były to powiązania biznesowe czy przestępcze. Najmniej ofiar znanych sprawcy (6 osób) należało do jego rodziny. W pozostałych zdarzeniach (38,5% spraw) ofiarami były osoby nieznane, z czego w 5 przypadkach ofiara została sprawcy wskazana.

Tabela 3. Relacja sprawcy i ofiary[9]

Relacja sprawcy i ofiary	N	odsetek
ofiara najzupełniej nieznana, przypadkowa	30	33,0
znał, powiązania towarzyskie/sąsiedzkie	18	19,8
znał z widzenia	11	12,0
znał, przyjaciel/przyjaciółka	10	11,0
znał, powiązania biznesowe/finansowe	6	6,6
znał, członek rodziny	6	6,6
znał, powiązania przestępcze	5	5,5
nie znał, ofiara została mu wskazana	5	5,5
Ogółem	**91**	**100,0**

Źródło: opracowanie własne.

[9] W tabeli przedstawione są relacje każdego sprawcy do każdej ofiary. Wśród badanych sprawców zdarzały się wspólne zabójstwa tej samej ofiary – dlatego suma = 91.

Badani sprawcy dokonywali zabójstw także w obecności dzieci. Świadkami zabójstw było 5 dzieci, z których ataku na siebie uniknęło tylko jedno – 13-latka była świadkiem zabójstwa rabunkowego rodziców (uciekła niedostrzeżona przez sprawców i wezwała pomoc). Pozostałe czworo dzieci stało się kolejnymi ofiarami sprawcy lub sprawców. Spośród nich tylko jedno przeżyło atak (postrzelony przez sprawcę 15-latek). W dwóch innych sprawach małoletnie ofiary poniosły śmierć. W pierwszym przypadku dwie dziewczynki (2 i 6 lat) obserwowały zabójstwo ojca, a następnie zostały zabite. W drugiej sprawie 11-letni chłopiec przyglądał się połączonej z torturami śmierci brata, a następnie został utopiony przez sprawców.

Ta ostatnia historia jest kontrowersyjną sprawą, która budzi wiele wątpliwości co do faktycznych sprawców. Skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności dwaj młodzi mężczyźni nigdy nie przyznali się do winy. Ich sprawę tuż po prawomocnym skazaniu objęła działaniami Klinika „Niewinność" Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Ostatecznie w 2011 r. przedstawiciel HFPC wystąpił do Prokuratora Generalnego o wniesienie kasacji na korzyść skazanych na podstawie sporządzonej przez Fundację opinii prawnej. Decyzja Prokuratora Generalnego była odmowna[10]. W omawianej sprawie sąd skazujący ustalił następujący opis zdarzenia. Pięciu sprawców, z których najstarszy miał 20 lat, a najmłodsi 15 i 16 lat, zmusiło 15-letniego chłopca, do którego mieli „bliżej nieokreślone pretensje" do udania się na polanę przy miejskim jeziorze. Chłopiec przyszedł na miejsce z 11-letnim bratem. Sprawcy byli pod wpływem alkoholu, starszego z chłopców bili i kopali po całym ciele, powodując poważne urazy, takie jak złamanie żeber, a następnie wbili mu do jamy ustnej dwa drewniane kołki, co spowodowało złamania w obrębie twarzoczaszki, silne krwawienie i w rezultacie zgon chłopca. Świadkiem tej bestialskiej zbrodni był młodszy brat ofiary, który następnie został przez sprawców utopiony.

Sprawa ta była opisywana już wcześniej w literaturze przez prof. Irenę Rzeplińską, ze względu na udział dwóch nieletnich sprawców, którzy odpowiadali za tę zbrodnię jak osoby dorosłe na zasadach określonych w art. 10 § 2 kk.

[10] Zob. Strona Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka: http://www.hfhrpol.waw.pl/niewinnosc/prokurator-generalny-mowi-nie.html (dostęp: 2.06.2017).

Polityka karania

W stosunku do 22 badanych zabójstwo zostało zakwalifikowane z art. 148 § 1 kk jako zabójstwo zwykłe. Zabójstwo popełnione przez 38 badanych zostało zakwalifikowane z art. 148 § 2 kk jako przestępstwo kwalifikowane.

Badanych, którzy dopuścili się zabójstwa ze szczególnym okrucieństwem było 22 (44%), w związku z zgwałceniem albo rozbojem – 21 (42%), w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie – 13 (26%), z użyciem broni palnej lub materiałów wybuchowych – 10 (20%).

Warunkowe przedterminowe zwolnienie – surowsze ograniczenia

W Polsce dopuszcza się możliwość warunkowego przedterminowego zwolnienia dla osoby skazanej na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Obowiązujące ustawodawstwo karne nie przyznaje mu prawa podmiotowego do tego rodzaju zwolnienia, a stwarza jedynie możliwość ubiegania się o nie po odbyciu 25 lat kary. Ustawodawca umożliwił sądom w szczególnie uzasadnionych przypadkach wyznaczyć surowsze ograniczenia do skorzystania przez skazanego z warunkowego zwolnienia niż po 25 latach[11].

Sądy w sprawie możliwości ubiegania się o warunkowe zwolnienie poprzestały na ustawowo określonym minimalnym progu 25 lat wobec 37 (74%) badanych sprawców, natomiast wobec 13 (26%) badanych sądy wyznaczyły surowsze ograniczenia do skrócenia odbycia kary dożywocia: czterem skazanym wyznaczyły minimalny próg ubiegania się o tego rodzaju zwolnienie – po 30 latach, sześciu – po 35 latach, jednemu – po 40 latach, dwóm – po 45 latach.

[11] Art. 77 § 2 kk: w szczególnie uzasadnionych przypadkach sąd wymierzając karę pozbawienia wolności może wyznaczyć surowsze ograniczenia do skorzystania przez skazanego z warunkowego zwolnienia niż przewidziane w art. 78.

Środki karne i inne środki

Środki karne są dla sprawców przestępstw dodatkową dolegliwością. Niektóre środki karne mają charakter represyjny, a inne – zabezpieczający. Przez długi czas w katalogu środków karnych były także środki o charakterze kompensacyjnym (obecnie przeniesione do innej części kk). Środki karne lub inne środki orzeczono wobec 35 (70%) badanych. Pozbawienie praw publicznych orzeczono wobec 22 (44%) badanych na okres 10 lat. Innymi środkami karnymi były: przepadek przedmiotów, naprawienie szkody, zadośćuczynienie, nawiązka, podanie wyroku do publicznej wiadomości, a także powództwo cywilne i zarządzenie odszkodowania z urzędu (art. 415 § 1 kpk). Ponadto niektórych obciążano zwrotem kosztów dla oskarżycieli i innych podmiotów, a także kosztami sądowymi.

Racjonalizacja orzeczonych kar – uzasadnienie wydanych wyroków

Sądy, wymierzając najsurowszą karę, jaką w poprzednim ustawodawstwie była kara śmierci, a w obecnym jest kara dożywotniego pozbawienia wolności, dbały, aby kara i inne stosowane sankcje były zgodne ze społecznym poczuciem sprawiedliwości, korzystnie oddziaływały na społeczeństwo i sprawcę. W prewencji indywidualnej dbano nie tylko o funkcję eliminacyjną, ale także o funkcję wychowawczą. W racjonalizacji wymierzonej badanym kary dożywocia odnajdujemy argumenty *explicite* zawarte w wielu uzasadnieniach wyroków, odnajdujemy koncepcję odwetu, prewencji, zapobiegania popełnieniu przestępstwa w przyszłości, zapewnienie bezpieczeństwa społeczeństwu, a także w sposób umiarkowany koncepcję sprawiedliwości naprawczej.

Wymierzając karę dożywotniego pozbawienia wolności sędziowie stwierdzili, że badani sprawcy dokonując zabójstwa byli poczytalni, zabijali w zamiarze bezpośrednim oraz przypisując wielu oskarżonym wysoki stopień winy. Postąpili tak, mimo stwierdzenia przez biegłych psychiatrów i psychologów różnych nieprawidłowości biologicznych lub osobowościowych.

Sądy w toku rozprawy, w tym zwłaszcza w wymierzaniu kary dożywotniego pozbawienia wolności, brały pod uwagę młody wiek sprawców. Jakby odpowiadając na argumentację adwokatów oskarżonych i czyniąc grunt do przyszłej ewentualnej apelacji sądy często tłumaczyły wprost, dlaczego w przypadku tych konkretnie sprawców, mimo ich młodego wieku, nie zastosowali nadzwyczajnego złagodzenia kary. Dla przykładu podamy kilka fragmentów z uzasadnień wyroków w badanych sprawach:

„Szczególna dyrektywa przy wymiarze kary wobec takich sprawców kładąca nacisk na wychowawcze oddziaływanie nie może jednak usprawiedliwiać kar niewspółmiernych do stopnia winy i społecznej szkodliwości czynu”[12].

„Zdecydowana represja wobec młodocianych sprawców przestępstw jest nieodzowna w sytuacji, gdy ich zachowania wskazują na bardzo silną demoralizację i lekceważenie, a wręcz gardzenie najwyższym dobrem prawnym, jakim jest życie ludzkie”[13].

„Intencją sądu w tym względzie nie była prymitywnie pojmowana odpłata, ale stabilizacja porządku prawnego przez kształtowanie przekonania, że w potocznym rozumieniu mord nie popłaca, sprawca spotyka się ze sprawiedliwą oceną swego czynu, prawo zaś jest konsekwentnie stosowane”[14].

Zakończenie

Każde badanie naukowe poświęcone młodym przestępcom ma wartość poznawczą i może być użyteczne w zapobieganiu przestępczości. Powyższe wybrane fragmenty z szerszych badań[15] nad zabójcami skazanymi na karę dożywotniego pozbawienia wolności ukazują dramaturgię sprawców i ofiar. Jest ona spotęgowana młodym wiekiem sprawców, a często bardzo młodym wiekiem ofiar (dzieci). Uczynienie przedmiotem naukowego oglądu młodych skazanych na tego rodzaju karę, obecnie najsurowszą w katalogu kar kryminalnych, ma i ten walor, że można zorientować się co spowodowało, że dożywotnio izoluje się

[12] Wyrok Sądu Okręgowego w Suwałkach z 17.03.2000 r. (IIK 64/99).
[13] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 9.06.2010 r. (II AKa 64/10).
[14] Wyrok Sądu Okręgowego w Przemyślu z 9.11.2001 r. (VIK 17/01).
[15] *Dożywotnie pozbawienie wolności. Zabójca, jego zbrodnia i kara*, (red.) M. Ejchart, M. Niełaczna, A. Rzepliński, C.H.Beck (w druku).

ich od wolnościowego społeczeństwa. Mimo silnej krytyki kary pozbawienia wolności, w tym także odrębnej krytyki dotyczącej kary dożywocia w postępowaniu z przestępcami, polskie sądy stosunkowo często sięgały po tę karę, także wobec najmłodszych przestępców. Przytoczone wyniki badań z jednej strony umożliwiają poznanie – jak okrutnym można być w młodym wieku, zaś z drugiej – jak słabą jest kontrola sprawowana przez dorosłych, rodziców, nauczycieli i inne podmioty, jak mało przykładano się do dokonywania przez młodych zabójców wyboru dobrych postępowań, a unikania złych. W koncepcjach kryminologicznych dotyczących czynników genetycznych przestępczości wskazuje się wśród wielu czynników kryminogennych również na uczenie się popełniania przestępstw, na wadliwe internalizowanie norm społecznych, moralnych i prawnych. Opisani zabójcy są dobrym przykładem potwierdzającym trafność niektórych poglądów.

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na ogromną i odpowiedzialną pracę funkcjonariuszy Służby Więziennej, którzy mają do realizowania zadania penitencjarne, w tym resocjalizacyjne, wobec tak okrutnych młodych zabójców skazanych na dożywotnie więzienie, będących w ich gestii przez dziesiątki lat. Mając na uwadze, że kara dożywotniego pozbawienia wolności jest swoistą karą eliminacyjną, ale prawnie umożliwiającą skazanym na tę karę powrót do wolnościowego społeczeństwa, oczekuje się poszanowania ich godności, a także mądrego, humanitarnego i efektywnego oddziaływania na nich w warunkach więziennych.

Bibliografia

Batawia S., *Młodociani i młodzi recydywiści w świetle badań kryminologicznych. Część pierwsza*, „Archiwum Kryminologii" 1965, t. III, s. 13.